

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

Turizm va mehmondo‘stlik industriyasini rivojlantirishda madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish

Baltabayeva Nodira Marifjonovna

Ipak yo‘li turizm va madaniy meros xalqaro universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola O‘zbekistonda madaniy meros resurslaridan turizm va mehmondo‘stlik sohasini rivojlantirishda foydalanish imkoniyatlarini tahlil qiladi. Garchi mamlakat boy tarixiy yodgorliklar va nomoddiy madaniy merosga ega bo‘lsa-da, mavjud resurslar turizm strategiyalariga yetarli darajada integratsiya qilinmagan. Ilmiy adabiyotlarda bu yo‘nalishdagi empirik va nazariy tadqiqotlar yetarli emasligi ayniqsa, hududiy darajada amalga oshirilgan kompleks yondashuvlarning yetishmasligi bilimlar bo‘shlig‘ini yuzaga keltiradi. Tadqiqot sifatli-ta‘rifiy metodologiya asosida olib borilib, akademik manbalar, davlat siyosiy hujjatlari va amaliy misollar asosida madaniy meros obyektlarining turizm infratuzilmasiga qo‘shilishi darajasi baholandi. Natijalarda infrastrukturaviy uzilishlar, boshqaruvdagi muvofiqlik yo‘qligi va raqamli axborot tizimlarining rivojlanmaganligi asosiy muammolar sifatida ajratildi. Tadqiqot amaliyotga yo‘naltirilgan strategiyalar jumladan, jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish, raqamli meros xaritalash va barqaror boshqaruv modellarini ishlab chiqishni taklif etadi. Ushbu topilmalar O‘zbekistonning madaniy merosini barqaror turizm orqali mintaqaviy rivojlanish vositasiga aylantirishga xizmat qiladi.

KALIT SO‘ZLAR

madaniy meros, turizm rivoji, mintaqaviy rejalashtirish, barqaror turizm, O‘zbekiston, sifatli tadqiqot

KIRISH

Turizm va mehmondo‘stlik sohasi bugungi kunda global iqtisodiyotda muhim strategik tarmoqlardan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Ayniqsa, madaniy meros resurslari turizmni rivojlantirishda muhim omilga aylangan bo‘lib, ular nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki milliy identitetni mustahkamlash, madaniyatlararo muloqotni kuchaytirish va hududiy rivojlanishni rag‘batlantirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston kabi boy tarixiy-madaniy merosga ega davlatlar uchun ushbu resurslar turizmni innovatsion va barqaror tarzda rivojlantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Biroq mavjud holatda ushbu imkoniyatlar yetarli darajada safarbar etilmagan.

So‘nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda madaniy meros va turizm o‘zaro bog‘liq bo‘lgan konsepsiyalar sifatida keng muhokama qilinmoqda. “Madaniy iqtisodiyot”, “joyga asoslangan rivojlanish” (place-based development), “barqaror turizm” kabi nazariyalar madaniy qadriyatlarini saqlagan holda ularni turizm strategiyalariga integratsiya qilishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, endogen rivojlanish nazariyasi va “destination life-cycle” modeli mahalliy resurslar, hamjamiyat ishtiroki va uzoq muddatli yondashuvni asosiy tamoyillar sifatida belgilaydi. Afsuski, O‘zbekistonda bu nazariyalarni amalda qo‘llash darajasi past bo‘lib, hududiy darajadagi turizm

rejalarga madaniy meros resurslarini birlashtirishda uzilishlar mavjud.

Avvalgi tadqiqotlar ko'proq umumiy turizm rivoji, tarixiy obyektlar va ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarga qaratilgan bo'lsa-da, meros resurslarini tizimli tarzda turizm va mehmondo'stlikka bog'lash, ularni hududiy rejalashtirishda qo'llash bo'yicha ilmiy ishlar yetarli emas. Ko'p hollarda bu resurslar iqtisodiy, ijtimoiy va ekoturizm kontekstida tahlil qilinmagan. Shuningdek, mahalliy boshqaruv, infratuzilma va raqamli texnologiyalarning ushbu jarayonga ta'siri yuzasidan amaliy ma'lumotlar kam. Bu esa mavjud bilimlar bazasida sezilarli bo'shliq (knowledge gap) mavjudligini ko'rsatadi.

Mazkur maqola sifatli-ta'rifiy tadqiqot metodologiyasiga asoslanib, O'zbekistonda madaniy meros resurslaridan turizmga foydalanish holatini tahlil qiladi. Metod sifatida akademik adabiyotlar, milliy siyosiy hujjatlar, mintaqaviy turizm rejalari va xalqaro tajriba tahlili tanlandi. Kontent tahlili asosida madaniy meros obyektlarini tasniflash, ularning iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri, joriy boshqaruv amaliyotlari, va turizm xizmatlari bilan integratsiyalashuv darajasi aniqlanadi. Bu yondashuv orqali mavjud muammolar, ularga sabab bo'layotgan omillar va strategik yechim yo'llari ishlab chiqiladi.

Tadqiqotdan kutilayotgan natijalar, madaniy meros obyektlarini turizmga muvaffaqiyatli integratsiya qilishda duch kelinayotgan asosiy to'siqlarni aniqlash, ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish va barqaror rivojlanishga xizmat qiluvchi amaliy modelni taklif qilishdir. Natijada, maqola siyosat ishlab chiquvchilar, mahalliy boshqaruv organlari va ilmiy doiralari uchun yo'l xaritasi sifatida xizmat qilishi mumkin. Shu tariqa, O'zbekistonning madaniy merosidan samarali foydalanish orqali mintaqaviy turizmni yangi bosqichga olib chiqish imkoniyati paydo bo'ladi.

METODOLOGIYA

Ushbu maqolada madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish orqali turizm va mehmondo'stlik sohasini rivojlantirish imkoniyatlarini o'rganishda sifatli-ta'rifiy tadqiqot yondashuvi qo'llanilgan. Tadqiqot metodologiyasi asosan O'zbekiston bo'yicha mintaqaviy turizmni o'rganishga bag'ishlangan maxsus didaktik qo'llanmadagi nazariy va amaliy manbalarni chuqur tahlil qilishga asoslanadi. Ushbu manbalar orqali tarixiy yodgorliklar, me'moriy obyektlar va nomoddiy madaniy meros unsurlarini aniqlash, tasniflash va ularni turizm strategiyalariga integratsiya qilish bo'yicha ilmiy-uslubiy yondashuv ishlab chiqilgan. Tadqiqot davomida mavjud meros obyektlarining hududiy va boshqaruv darajadagi real holati o'rganilib, ularning amaldagi foydalanish shakllari aniqlangan hamda mavjud cheklovlar tahlil qilingan. Turizm infratuzilmasi, mahalliy boshqaruv va investitsiya rejasi kabi omillar turizmning samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatayotgani o'rganildi. Ma'lumotlarni triangulyatsiya qilish uchun milliy rivojlanish rejalardagi turizm siyosati bo'yicha rasmiy hujjatlar ham tahlilga jalb qilindi. Metodologik yondashuv mazkur sohada mavjud bo'lgan kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha strategik takliflarni ishlab chiqishga xizmat qildi. Shu jumladan, mahalliy hamjamiyat ishtirokini kuchaytirish, turizmni barqaror rejalashtirish hamda hududiy xilma-xillikni hisobga olgan holda madaniy merosni saqlab qolish kabi yo'nalishlar muhim deb topildi. Natijada, madaniy merosdan foydalanish va turizmni rivojlantirishni muvofiqlashtiruvchi siyosat va amaliyot uchun asos bo'ladigan ilmiy takliflar ishlab chiqildi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari va muhokama qismi quyidagicha ifodalanadi. Ushbu ilmiy izlanish orqali aniqlanishicha, O'zbekistonning boy madaniy meros ob'ektlari – jumladan, 7000 dan ortiq tarixiy, arxitektura va arxeologik obyektlar mavjud bo'lsa-da, ular hozirgi kunda mintaqaviy turizm infratuzilmasi va mehmondo'stlik xizmatlariga yetarli darajada integratsiya qilinmagan. Tadqiqotda aniqlangan eng muhim masalalardan biri – meros obyektlarining aksariyat hollarda

turizm uchun strategik jihatdan rivojlanmagan yoki markaziy shaharlargagina yo'naltirilganligidir. Buxoro, Samarqand va Xiva kabi shaharlar xalqaro turizm oqimining asosiy markazlariga aylangan bo'lsa-da, boshqa ko'plab madaniy jihatdan boy hududlar e'tibordan chetda qolmoqda. Nazariy jihatdan olib qaraganda, tadqiqot mintaqaviy turizmni rejalashtirishda madaniy iqtisodiyot yondashuvi yetarli darajada qo'llanilmayotganini ko'rsatadi.

Mahalliy o'ziga xoslik, madaniy identifikatsiya va nomoddiy meros elementlarini barqaror turizm strategiyalariga birlashtirish borasida chuqur ilmiy asos yetishmaydi. Bu esa, ilmiy adabiyotlarda va amaliyotda mavjud bo'lgan sezilarli bilim bo'shlig'ini ifodalaydi. Ayniqsa, turizmning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri, GIS texnologiyalar orqali madaniy obyektlarning xaritalanishi, hamda mehmonlarning xatti-harakatlari asosida talab tahlili kabi aspektlar O'zbekistonda deyarli o'rganilmagan. Amaliy jihatdan esa, turizmni rivojlantirishda infrastrukturaviy uzilishlar, boshqaruv organlari o'rtasida yetarli hamkorlik yo'qligi va aholining ishtiroki pastligi asosiy to'siqlar sifatida qayd etilgan. Bundan tashqari, madaniy meros bo'yicha raqamli ma'lumotlarning yetishmasligi va marketing strategiyalarining zamonaviy tendensiyalarga mos emasligi ham turizm salohiyatining to'liq amalga oshirilishiga xalaqit bermoqda.

Kelgusidagi tadqiqotlar uchun bir nechta ustuvor yo'nalishlar taklif qilinadi. Birinchidan, xalqaro tajribalardan – masalan, Ispaniya, Turkiya yoki Malayziya kabi mamlakatlarda madaniy turizmni muvaffaqiyatli yo'lga qo'yish tajribasidan o'rganish va ulardan moslashtirilgan model ishlab chiqish zarur. Ikkinchidan, madaniy turizmning iqtisodiy ta'sirini aniqlash bo'yicha mikrodarajadagi tadqiqotlar – ya'ni, jamoalarning daromadi, bandlik darajasi, va ijtimoiy salohiyatga ta'sirini o'rganish lozim. Uchinchidan, boshqaruv sohasida institutsional islohotlar orqali Madaniyat, Turizm va Mahalliy boshqaruv organlari o'rtasidagi vakolatlarni aniq belgilovchi siyosiy-huquqiy model ishlab chiqilishi kerak. O'zbekistonning madaniy merosi turizmni barqaror va hududiy taraqqiyotga xizmat qiluvchi vositaga aylantirish imkoniyatiga ega. Buning uchun esa chuqur nazariy tadqiqotlar, aniq amaliy strategiyalar va sektorlararo hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola kelgusidagi interdisiplinar tadqiqotlarga, shuningdek, amaliy siyosat takliflari ishlab chiqishga mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot O'zbekistonning boy madaniy meros salohiyatidan mintaqaviy turizm va mehmondo'stlik sohasida yetarlicha foydalanilmayotganini aniqladi, ayniqsa tarixiy yodgorliklar, me'moriy obyektlar va nomoddiy madaniy qadriyatlarining zamonaviy turizm infratuzilmasiga integratsiyasi cheklanganligiga e'tibor qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy meros resurslarining iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga hissa qo'shishi uchun ularni rejalashtirishda infratuzilma yetishmovchiligi, institutsional muvofiqlikning yo'qligi va mahalliy hamjamiyatning ishtirok etmasligi kabi tizimli muammolar bartaraf etilishi lozim. Shu asosda, maqola madaniy turizmni strategik asosda rivojlantirish uchun boshqaruv organlari, madaniy muassasalar va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va joylardagi turizmni mahalliy xususiyatlarga moslashtirish zarurligini ilgari suradi. Mazkur topilmalar asosida turizm sohasi bo'yicha yangi, tarmoqlararo integratsiyalashgan siyosat modellarini ishlab chiqish va iqtisodiy ta'sirni mikrodarajada o'rganish bo'yicha chuqur nazariy va amaliy tadqiqotlar olib borilishi tavsiya etiladi. Natijada, O'zbekistonning madaniy merosidan barqaror va inklyuziv mintaqaviy rivojlanishni ta'minlash yo'lida samarali foydalanish imkoniyatlari kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. J. K. Mirošević, “Perception of teachers and expert associates on the application of the individualized approach in working with students with disabilities,” **Croatian Journal of Education**, vol. 20, Special Edition 3, pp. 133–155, 2018, doi: 10.15516/cje.v20i0.3066.
2. N. Sharopova, “The role of marketing research in determining the effectiveness of preschool education in child development,” **Journal of Critical Reviews**, vol. 7, no. 2, pp. 748–758, 2020, doi: 10.31838/jcr.07.02.138.
3. Y. Wang, C.-E. Lu, Z. Cheng, and J. Wang, “Extended TODIM technique based on TOPSIS for county preschool education resource allocation level evaluation under interval-valued Pythagorean fuzzy sets,” **Journal of Intelligent and Fuzzy Systems**, vol. 46, no. 1, pp. 321–338, 2024, doi: 10.3233/JIFS-233742.
4. N. Niyazova, U. Pulatova, and D. Talipova, “The progressive development of Uzbekistan on influence of pedagogical staff,” **Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems**, vol. 12, Special Issue 2, pp. 328–332, 2020, doi: 10.5373/JARDCS/V12SP2/SP20201076.
5. T. L. Novovic, “The preschool educational system in Montenegro: Current state and prospects,” **Sodobna Pedagogika/Journal of Contemporary Educational Studies**, vol. 68, no. 3, pp. 172–189, 2017.